

Berat YILDIZ *

İVERÖNÜ KÖYÜ İLE ALAKALI BİR DOKÜMANIN TETKİKİ

Erbaa ve çevresindeki muhacir iskanı üzerine yazılmış bir çalışma günümüzde henüz mevcut değildir. Varolan bazı çalışmalar Erbaa hakkında genel malumat vermesine rağmen Erbaa'nın nerdeyse köylerinin tamamına yakını muhaceretle geldiği halde bunların kuruluşlarıyla alakalı kapsamlı bilgi içermezler. İlginçtir ki şimdiye kadar Osmanlı arşivlerinde de henüz tam anlamıyla Erbaa çevresindeki yerleşimlerden bahseden doküman bulunamamıştır. Bizim rastladığımız 3 doküman vardır. Bunlardan ilki Çerkes göçmenlerin yerleşimlerinin ilk zamanlarında açlık sıkıntılarında dolayı Erbaa şehrine taarruzda bulunmaları ve bunun devamı olan belgede de Erbaa'daki yerli halkın kendi aralarında para toplayıp Çerkes göçmenlerine yardımıyla alakalıdır. Son doküman ise Kasbolat Bey namı ile meşhur bir Çerkes göçmen liderinin taifesiyle beraber yerleşimini konu almaktadır.¹ Elbette yakın zamanda henüz tasnif olunmamış yüz binlerce belge içinden bu konuda kıymetli bilgileri ihtiva eden materyaller çıkacağından şüphe yoktur. İlgi duyan araştırmacıların gayretleriyle bizim bu çalışmada kısmen değindiğimiz Erbaa'daki Çerkes muhacirlerinin yerleşimleri ile alakalı çalışmaların yayınlaması umudumuzu korumaktayız.

Erbaa civarında kökeni Kafkasya'ya dayanan ve Adige olan Kozlu, KartOsman (günümüzde Osmanköy) Hacıali, Canbolat, İverönü, Oğlakçı, Kavalcık, Meydandüzü, Kızılcubuk, Ağcakeçi (kısmen) ile Abhaz olan Çerkes Fındıcak köyleri mevcuttur. İskan olundukları yerler esas alındığında bu köylerin ahâlisinin Erbaa civarındaki yüksek bölgeleri tercih etmeye meyilli oldukları gözlenir. Yerleştikleri yerlerin bir başka özelliği ise bu köylerin çoğunluğunun Erbaa'daki gayrimüslim (Rum,Ermeni) yerleşimlerine yakın iskan olunmalarıdır ki bugün bu köylerin çoğunluğunda "Gavur Tarlası" gibi yerlere rastlamak bunun işaretidir.

Bu yazımıza konu olan çalışma ise Türkiye'nin ünlü etnologlarından biri olan Profesör Nermin Erdentuğ'un öğrencisi olma bahtiyarlığına erişmiş olan Kemal Birkan tarafından

* Araştırma Görevlisi, Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.

¹ Bu belgede işaret edilen Kasbolat Beyin Erbaa ilçesi Canbolat köyündeki Büçko Kasbulat olması gerekir ki günümüzde birkaç sene evveline kadar hatırasına yapılmış bir çeşme mevcut idi.

yapılmış olan mezuniyet tez çalışmasıdır.² Ankara Üniversitesi Etnoloji Kürsüsünde sekizinci s0mestr 0đrencisi olan Kemal Birkan, hocasının teşvikiyle 1964 yazını İver0n0 k0y0nde geçirmiş ve “Erbaa’nın İver0n0 K0y0nde çiftçilik ve Bununla İlgili Adetler” adıyla bir kısa çalışma v0cuda getirmiştir.³ 1964 yılında yazdığı bu tezde Birkan yararlandığı kişileri Tahsin G0r, Celal Celep, Necmi Ersoy, M0ft0 İsmet Celep, Sabri Ersoy, 0đretmen Necati 0zdemir, İrfan Besler ve Tahsin Aydın olarak belirtmiştir. 15 sayfadan m0teşekkil olan bu kısa çalışmada ayrıca Erbaa’nın ve İver0n0 k0y0n0n0 b0y0k ihtimalle yazar tarafından çizilmiş iki haritası ve k0y0n0 değişik yerlerinden alınmış yedi fotoğrafı mevcuttur. Genel olarak isminden de anlaşılacağı 0zere k0y0deki çiftçilikle alakalı gelenekleri içeren çalışmada 0zellikle k0y0n0 tarihine ve 1960’lardaki sosyo-k0lt0rel yaşamına dair kıymetli bilgiler bulunmaktadır.

K0y0n0 kuruluş tarihi olarak 1865-1866 yılı işaret edilmektedir. Kızılubuk k0y0nden şimdiki yer olan Viran0n0 b0lgesindeki topraklara yerleşmeyi tercih eden k0y0 ahalisi zamanla k0y0n0 isminin telaffuzunu değiştirerek İver0n0 haline getirmiştir. Fakat Birkan çalışmasında k0y0n0 adı hakkında yaşlıların bilgisi olmadığını dile getirmektedir. K0y0n0 toprakları o zaman ahalisi gayrı-m0slim olan *Aladun* (veya *Aladon*)⁴ ve *Benli* k0y0ne ait olup k0yl0ler kendileri para vererek veya h0k0met desteğiyle şimdiki topraklarına kavuşmuşlardır. K0y0n0 etnik kompozisyonunda Birkan ufak bir hata yapmış; K0y0n0 mensup olduğu halk olarak Adigelerin Abzekh kolu yerine yerine bir başka Kafkas halkı olan Abaza terimini kullanmıştır. K0y0n0 tamamı Abzekh olup yalnızca 1961 yılında Bulgaristan’dan gelen bir hane istisnadır. K0y0de 1990’lara kadar T0rkeden ziyade Adige dili konuşulmaktaydı. Birkan da k0y0deki insanların kendi aralarında konuşurken sadece Adige dilini kullandıklarından bahsetmiştir.

K0y0n0 kuruluş yıllarında ayrıca efsanevi bir hikaye vardır. İver0n0 k0y0n0n0 batısında Avcı Deresi b0lgesinde eskiden bir k0y0 mevcut olup efsaneye g0re Çerkesler bu k0y0de çok g0zel bir musalla taşı bulmuşlar ve o taşı kendi k0y0lerindeki mezarlıklarına getirmişlerdir. Bundan sonraki zamanda g0nde 3-4 kişi 0lmeye başlamış ve ihtiyarlardan biri r0yasında o taşın tekrar yerine g0t0r0lmesi gerektiğini g0rm0řt0r. Nih0yet musalla taşı eski yerine konmuş ve bu ani 0l0mler ortadan kalmıştır.

² Bu çalışmaya tesad0fen Bilkent 0niversitesi K0t0phanesinde “reserve” b0l0m0nde rastladım. Halihazırda ciltli olarak kullanıcılardan istifadesindedir.

³ Kemal Birkan, *Erbaa’nın İver0n0 K0y0nde çiftçilik ve Bununla İlgili Adetler*, Basılmamış Mezuniyet Tezi, Ankara 0niversitesi (Ankara: 1965).

⁴ Cumhuriyet d0neminde ismi T0rke olmayan ve 0ncesinde gayrim0slim olan k0y0 isimlerinin değiştirilmesi uygulaması bu b0lgede de mevcuttur. İver0n0 k0y0 civarında bulunanlardan bazıları Aladun (B0l0cek), Erzenos (Evciler), Gemre (K0pl0ce) şeklinde değiştirilmiştir. Daha fazla bilgi için *K0y0lerimiz 1981*, İç İşleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Yayın Md., Ankara: 1982 ve www.yerelnet.org.tr.

İverönü köyünün 1960'daki nüfus sayımına göre nüfusu 150 hanede 354 erkek ve 412 kadın olmak üzere toplam 766 kişidir. Erkeklerin az olmasının sebebi herhalde uzun yıllar süren askerlik yükümlülüğünden olsa gerektir. Köyün gelişimindeki en büyük katkısı kesinlikle 1944 yılında kurulan ilk okul yapmıştır. 1964-1965 yıllarında okul müdürü olan Necati Özdemir okulun yüzde 35'inin kızlar ve yüzde 65'inin de erkeklerden oluştuğunu belirtmiştir. Bu ilkokul sayesinde İverönü köyü o yıllarda okur yazar sayısı bakımından yüzde 79 gibi bir rakamla Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmektedir.

Köy ahalisi Kafkasya'daki arazinin elverişli olmamasından ötürü ilk zamanlarda çiftçilikten ziyade hayvancılıkla meşgul olmuş fakat zamanla çiftçilik ön plana çıkmış ve 1960'larda köydeki 150 hanenin 128'nin geçim kaynağı olmuştur. Toplamda 9500 dönüm olan topraklarının elverişli olması ve su sıkıntısı olmaması hasebiyle bu tarihlerde toprakların yüzde 70 inde sulu tarım uygulanmaktadır. Kuru tarım ise yamaçlara su çıkmaması nedeniyle kısmi olarak açılan kuyular neticesinde yürütülmektedir. Dinlendirilen arazinin yerel dildeki ismi "HerK" olduğu ifade eden Birkan ayrıca köyde bağların olduğunu ve buralarda elma, armut, şeftali, kayısı, fındık ve badem yetiştirildiğini kaydetmektedir. Köyde ayrıca domates, biber gibi sebze yetiştiriciliği yaygın olup ihtiyaç fazlası ürünlerin Erbaa ilçesine satışı yapılmaktadır. Köyde 1964 yalnızca iki adet traktör bulunmakta olup tarım genel olarak köydeki 115 çift öküz, 12 çift at ve 6 çift manda gücüne dayanarak gerçekleştirilmektedir.

Tohum ekmeden önce köylülerin adet olarak helva yaptığını belirten Birkan tohum ektikten sonra da köylülerin ürünlerinin bereketli olması için birtakım adetleri olduğunu belirtir. Buna göre en son tohum eken kişinin tarlasından dönmesini bekleyen köyün gençleri o şahsı yakalar ve su ile ıslatırmış. Aslında Çerkes geleneklerinde özellikle düğünlerde şaka yollu cezalarda suyun önemli bir yeri olmasının sebebi su ile bereketin Çerkes geleneklerinde özdeş olmasındandır.

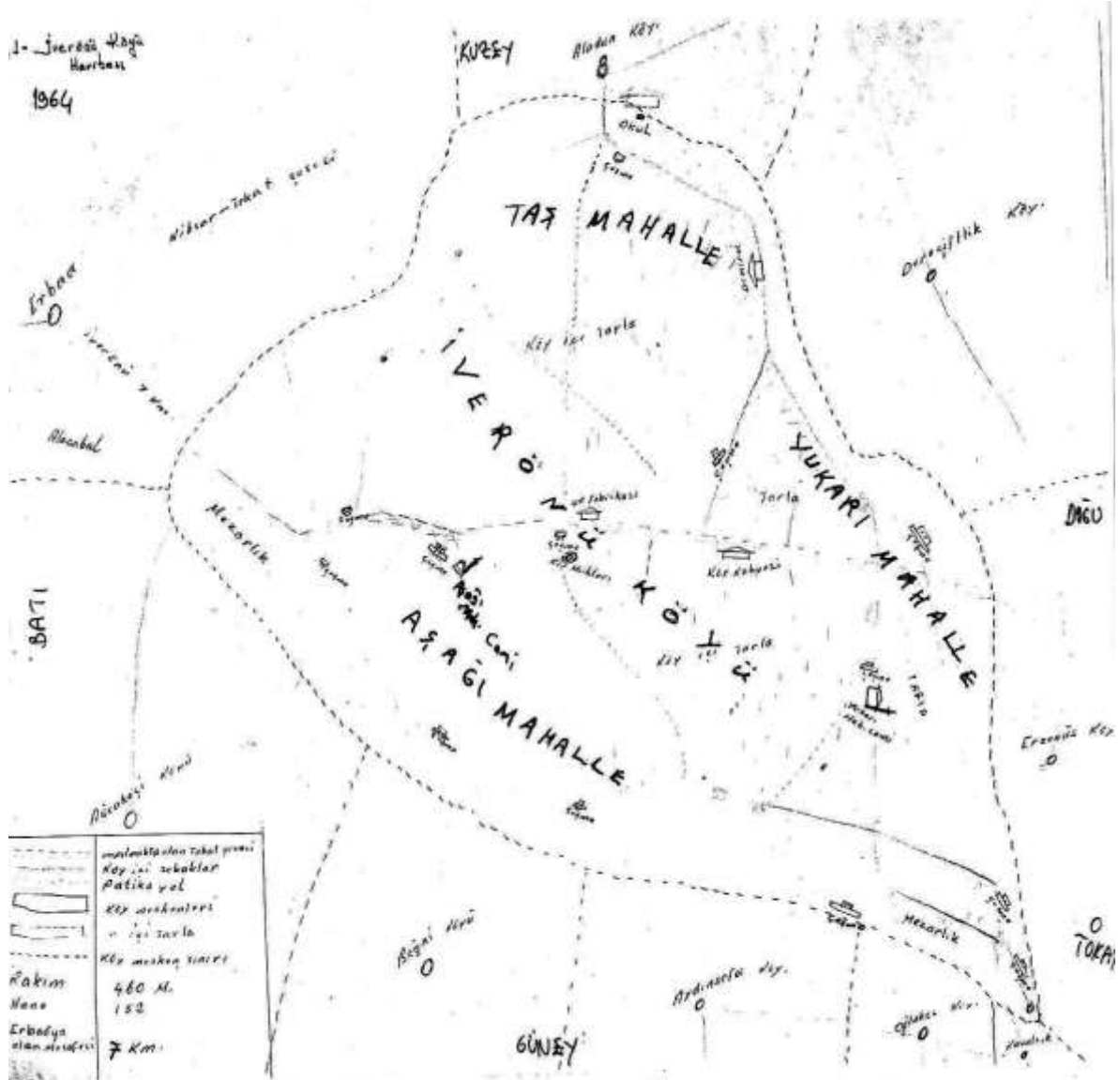
Köy ahalisi en çok tütün ekmektedir. Buğday, Mısır ve Çavdar'da ekilen diğer tahıl ürünleridir. Hasadın çoğunluğunda erkekler görev alırlar kadınlar ise tarım işgâliyetinde yardımcı rolde olup ev işleri ve kısmen de tütün dizme ve demet işlerinde yer alırlar. Köyde ayrıca bir adet demirci dükkanı mevcuttur. Birkan 1964'de köyde her birinin en az 100 dönüm arazisi olan 5 kişi olduğunu not düşmüş fakat isimlerini zikretmemiştir. Arazi miras paylaşımında ise kadın erkek eşitliği olup kadının isterse hakkına düşen araziye alacağını belirten Birkan, genellikle kadınların hisselerine düşen araziye erkek kardeşlerine bağışladıklarını not etmektedir.

Birkan'ın yaptığı bu çalışma İverönü köyü tarihçesi için ehemmiyetli bir materyal olma özelliği taşıması açısından büyük bir talihtir. Ayrıca mümkün olduğu surette köyün ilkokul kayıtlarının da incelenmesi ile ortaya başka malumatın çıkacağından şüphe yoktur. Bir diğer önemli husus ise köyün tarihçesine ışık tutacak yaşlıların konuşmalarının kayıt altına alınması olacaktır. Bu suretle bu bilgiler ışığında hem yerel ve hem de genel arşiv vesikalarının da tetkikiyle ortaya hem köy ve hem de bu bölgedeki Çerkes köyleri için geleceğe miras bırakılabilecek değerli çalışmalar çıkabilmesi mümkün olacaktır.

EKLER

1.A İverönü Köyü Haritası

2.A İverönü Köyü Genel Görünümü

2.B Köyde Modern Usullerde Yapılan Hasatdan Bir Enstantane

2.C İverönü Köyünde Geleneksel Usulde Hasat Yapan Köylüler

2.D Köydeki Demirci Dükkanı

2.E Dibek (Gukhu) Döven Köylüler

2.F Elinde Tırpan (Şemec) ve Koştuğu Öküzleriyle Tarlaya Gitmeye Hazırlanan Köylü

